

Akademik dr. Jože Krašovec

Poenotenje temeljnih vrednot kot podlaga za iskanje univerzalne odličnosti

V presojanju vrednot je pomembno razlikovanje uporabe pojma "vrednota" v ožjem in širšem smislu. V ožjem smislu pojem v pravem pomenu besede označuje le najsplošnejši pomen "dobrega", "zelenega" ali "vrednega". Idejo dobrega je mogoče videti v parcialnem ali v globalnem oziroma totalnem smislu kot zbirni pojem vsega dobrega. V širšem smislu se pojem uporablja kot oznaka za osnovne vrednostne pojme, kot so dobro, lepota, pravičnost, resnica, krepost in svetost. V najširšem smislu so vrednote začeli klasificirati na področja, kot so moralnost, religija, umetnost, znanost, ekonomija, politika, pravo in običaji. Prerez vseh pogledov skozi zgodovino človeštva kaže, da je o vrednotah mogoče zares ustrezno govoriti v ožjem smislu v razmerju do temeljnih imperativov človeške narave: čut za dobro in čut za pravičnost. To je tisto, kar spominja na človekov prvinski čut po brezpogojnem, oziroma na absolutni etični imperativ. V tem se kažeta neizpodbitna etično-metafizična tendenca življenja in soglasje med bitjo in smislom.¹

---

1. Med novejšimi prispevki o vprašanju temeljnih vrednot velja omeniti naslednje: Jože Krašovec, »Načelni in izkustveni razlogi za etiko v znanosti«, v: *Bogoslovni vestnik* 61 (2001), 3-22; isti, »Ontološke osnove globalizacije in etike«, v: *Bogoslovni vestnik* 63 (2003), 479-498; isti, *Prednostne naloge prihodnje slovenske zunanje politike*, v: Pogovori o prihodnosti Slovenije pri Predsedniku Republike Slovenije. Pogovor I, V svetu dejavna in prepoznavna Slovenija, Ljubljana, 13. oktobra 2003,

Čut za dobro in pravičnost sta najbolj združevalni sili

Odločitev za dobro in pravično ter zavračanje slabega in krivičnega človeka absolutno zavezuje. Iz tega brezpogojnega bivanjskega jedra je mogoče izvajati različne vrste vrednot na osebni in družbeni ravni; v večini civilizacij in religij sestavljajo samo jedro vrednostnega sistema: vrednota življenja, glas vesti, potreba po pravičnosti, osebno dostojanstvo, osebna in narodna identiteta, čut za svobodo, sočutje do šibkega, pomen človeškega dela, osebna lastnina, trpljenje kot sredstvo osebnega očiščevanja. Nekatere od teh morda niso več zadeva neposrednega uvida, zato je za njihovo sprejetje potrebna večja mera življenjske izkušnje. Pot do vrednot v družbi vodi prek priznanih vrednot na osebni ravni. Če brezpogojnost nravno dobrega vključuje vidike, kot so ljubezen, požrtvovalnost, zvestoba itn., po notranjem čutu veljajo na osebni in družbeni ravni: kdor ljubi mater, najbrž ljubi tudi domovino. Ljubezen do domovine pa ni samoumevna pri človeku z zlomljenim osebnim jedrom. Ljubezen in zvestoba na splošno veljata kot najvišja ideala, toda v vsaki družbi se najbolj očitno manifestirata v družinskih razmerjih. Nič čudnega torej, če v vseh civilizacijah družina spada med temeljne vrednote.

Kako je z avtoriteto oziroma relevantnostjo vrednot? Tako imenovane normativne teorije poskušajo razložiti, kaj je dobro samo na sebi, kaj ima torej notranjo vrednost. Klasiki, ki zavračajo hedonistično razumevanje dobrega samega na sebi, navajajo nekatere vidike dobrega. Platon in številni drugi jih poznajo več: prijetnost,

---

Urad Predsednika Republike Slovenije, Ljubljana 2004, 95-97; isti, *Vrednote na osebni in družbeni ravni*, v: Pogovori o prihodnosti Slovenije pri Predsedniku Republike. Pogovor II, O vrednotah, Ljubljana, 19. november 2003, Urad Predsednika Republike Slovenije, Ljubljana 2004, 95-98; isti, *Znanost in etika*, v: Pogovori o prihodnosti Slovenije pri Predsedniku Republike. Pogovor III, O vlogi znanja in znanosti, Ljubljana, 10. december 2003, Urad Predsednika Republike Slovenije, Ljubljana 2004, 154-155; isti, *Osebnostne osnove demokratične zavesti*, v: Pogovori o prihodnosti Slovenije pri Predsedniku Republike. Pogovor VI, Razvoj demokracije v Sloveniji, Ljubljana, 19. maj 2004, Urad Predsednika Republike Slovenije, Ljubljana 2004, 87-89, R. Joseph Hoffmann in Gerald A. Larue (ur.), *Biblical v. Secular Ethics: The Conflict*, Prometheus Books, Buffalo / New York 1988; James T. Bretzke, *Bibliography on Scripture and Christian Ethics*, Studies in Religion and Society 39, Edwin Mellen Press, Lewiston / Queenston / Lampeter 1997; Scizo Sekine, *A Comparative Study of the Origins of Ethical Thought: Hellenism and Hebraism*, Sheed and Ward / Rowman and Littlefield, Lanham / Boulder / New York / Toronto / Oxford 2005.

znanje, estetska izkušnja, lepota, resnica, krepost, harmonija, ljubezen, prijateljstvo, pravičnost, svoboda. Aristotel govori o odlični dejavnosti (eudaimonia), Avguštin in Tomaž Akvinski vidita notranje dobro v skupnosti z Bogom, Spinoza vidi simbol dobrega v znanju, Nietzsche v moči. Po drugi strani tako imenovane metanormativne teorije izhajajo iz teze, da beseda "vrednota" ali "dobro" označuje lastnosti predmetov, tudi dejavnosti in izkušnje. Nekateri menijo, da je vrednota metafizična kvaliteta. Posebno pozornost zaslužijo tisti, ki menijo, da so vrednote predmet notranjega uvida (intuicija) in so torej nekaj samoumevnega. Naturalisti menijo, da je pot do vrednot izkušnja.

Kljub velikim razlikam v utemeljevanju vrednot obstaja soglasje v izhodišču: vrednota je nekaj, kar je dobro in človeka torej moralno zavezuje. Kar je negativno (slabo), ni vrednota. Načelo dobrega izključuje privolitev v slabo in omogoča zelo širok obseg področij, ki jih dojemamo kot vrednote na osebni in družbeni ravni: spoštovanje do življenja, pravičnost, resnicoljubnost, solidarnost, enakost, sočutje, osebna in narodna identiteta, znanje, estetski čut, pravni red, gospodarski red itn. Pri vsem tem obstaja soglasje, da je vest v presojanju dobrega in slabega odločilni osebni kriterij, medtem ko objektivni kriteriji niso v vsakem pogledu neposredno razvidni. Priznanje vesti samo poudari aktualnost metafizičnega ali teološkega dožemanja vrednot. Kategorični moralni imperativ ali zavest, da obstaja nekaj brezpogojnega, v prvi vrsti zadeva človeka kot osebno bitje. Zaradi tega je človek po definiciji bitje, ki je moralno ali etično opredeljeno. Slutnja, da obstaja nekaj brezpogojnega, in da je vesolje skladno in smiselno, ker odraža vesoljni božji zakon, je konstanta v vseh civilizacijah. Zato je vedno veljalo, da je najvišja vrednota najvišje dobro, ki ga človek sluti, čuti in instinktivno išče. Iskanje dobrega je torej najbolj samoumevna zaveza vsakega posameznika in vsake družbe.

Čut za dožemanje brezpogojnosti naše etične eksistence omogoča razčlenjevanje celote kozmičnega reda, človekovega osebnega dožemanja in zgodovinske izkušnje v različne vidike: religija, estetika, znanost, pravo, ekonomija. Po vsem tem je upravičeno reči, da Deset zapovedi med vsemi maksimami religij sintetizira temeljne

vrednote na osebni in družbeni ravni. Ker gre za maksime, jih je glede na zgodovinski konsenz mogoče razčlenjevati v razne druge vidike. Danes smo posebno pozorni na to, katere vrednote so postale last vsega civiliziranega človeštva do te mere, da so našle pot v deklaracije Združenih narodov.

Ko gre za presojanje vrednot na osebni in družbeni ravni, je pomembno merilo celosten pristop na diahroni in sinhroni ravni. Nesporno je, da so vse religije in sploh vse civilizacije priznavale, da vesolje določa božanski zakon. Toda večina civilizacij je v presojanju življenja in zgodovine ostala na ravni kozmičnega determinizma. Velik del čuta za enakost ima tu svojo utemeljitev. Razmerje med zlom in dobrim je le del fizikalnega zakona razmerja med vzrokom in učinkom: slabi nameni in slaba dejanja neizbežno vodijo v propad; nasprotno dobri nameni vodijo v uspeh. Toda kako razložiti zlo, ki ga povzroča človek? Obstaja za napake možnost rehabilitacije? Obstaja po grehu možnost odpuščanja ali sprave? Je torej sprava vrednota?

Ta vprašanja temeljne človeške solidarnosti so bolj ali manj v ospredju v vseh civilizacijah, toda v nobeni drugi kakor v judovsko-krščanski religiji in kulturi ni v samem središču. Tu je v ospredju prepričanje, da je popoln samo Bog, vsak človek pa je nepopoln, zato za uresničitev svoje osebnosti med drugim nujno potrebuje Božje in človeško odpuščanje in sočutje. Merilo za prepoznavanje in uresničevanje vrednot ni le človek, temveč je zlasti presežna in brezpogojna razsežnost življenja, ki v judovstvu, krščanstvu in islamu predstavlja osebnega Boga. Tudi prizadevanje za mir in spravo spada torej med tiste danosti, ki bi morale biti, da se uresniči mesijanski načrt miru v vesoljnem smislu.

Prednost evropske civilizacije in velikega dela svetovne civilizacije je torej izrazito osebnostna naravnost naše kulture. Človek je osebnost kot svobodno bitje in nosilec vrednot. Kot osebnost je človek sploh najvišja vrednota, ki vključuje čut za dostojanstvo, svobodo, solidarnost, sočutje. Najvišji ideal človekovega bitja je mir, ki ga ustvarja sprava. Le priznavanje in uresničevanje vrednot lahko ljudi povezuje v skupnost, ki predstavlja mir na zemlji. Človeštvo ne more preživeti brez priznanja in uresničevanja vrednot. Nesporn-

no je prepričanje, da je osebnostno načelo v razumevanju človeka in družbe najbolj zanesljiva obramba pred nevarnostjo ideologizacije, determinizma, kolektivizma in etatizma. Ni torej naključje, da so te vrednote prišle v deklaracije Združenih narodov. Nobena druga civilizacija nima globlje in širše utemeljitve vrednot kakor judovsko-krščanska, ki vse postavlja na načelo vrednosti človeka kot osebnega bitja. Tu je razlog za prizadevanje zavednih kristjanov, naj nova evropska ustava izrecno prizna, da so krščanske korenine razpoznavni znak in prednost evropske civilizacije.

Utemeljeno je seveda tudi pričakovanje, da država deluje na temelju vrednot, ki določajo etično-metafizično težnjo človeka kot posameznika. Platon na primer od države pričakuje prav tiste štiri poglavitne kreposti, ki so temeljne za človekovo etično držo na osebni ravni: pravičnost, preudarnost, pogum in modrost. Pravičnost je nad vsemi, kajti ta drugim daje moč, da se sploh razvijejo (*Država* 4.10). Med relevantne dosežke zahodne civilizacije pa sodi tudi vsaj načelno temeljno zaupanje državnih institucij civilnim ustanovam, katerih bistvena dejavnost je povezana s tradiranjem in oblikovanjem skupnega življenjskega prostora, ki omogoča odločanje za vrednote.

Čut za vrednote na preizkušnji zgodovine

Za razliko od vseh vzhodnih civilizacij je zahodna judovsko-krščanska civilizacija šla skozi različne valove renesanse, razsvetljenstva, romantike in modernizma. Iz vseh teh gibanj je izšel sodobni pojem demokracije. Danes je veliko posameznikov, organizacij in vlad na svetu, ki občudujejo in posnemajo zahodni model demokracije. Večina razprav o človeškem razvoju se opira na statistično preverljive podatke o splošnem stanju v družbah po kontinentih, deželah in kulturni zgodovini. Dejstvo vzponov in padcev znotraj vseh civilizacij pa nas sili, da vse bolj upoštevamo notranjo motivacijo človeškega razvoja, kar pomeni predvsem vprašanje vrednot. Najbolj bistveno je vprašanje, s kakšnimi merili vrednotimo človeški razvoj, so ta zgolj imanentna ali tudi presežna.

Globalen prerez človeške zgodovine kaže, da skladen razvoj omogoča le medsebojno delovanje pojavnih in presežnih dejavnikov,

navdiha posameznih oseb in ustaljenega reda družbe, inovativnosti in konservativnosti v odnosu do preverjenega izročila. Potrebno je torej skladno medsebojno delovanje naravnega in kulturnega konteksta našega bitja v luči zgodovinske izkušnje. Temeljno načelo Svetega pisma je prepričanje, da sta človekov razvoj ali propad odvisna od pokorščine ali nepokorščine absolutni Božji avtoriteti, kajti edino spoštovanje in pokorščina Bogu, ki je začetek in konec našega življenja, lahko človeka motivirata za delovanje z dobrimi nameni v zavzemanju za človeške vrednote. Pokorščina presežni avtoriteti ga hkrati obvaruje pred usodnimi strastmi in čustvi njegove nepopolne, padle narave. Zato je spodbuda za celostni razvoj na temelju vrednot pravičnosti in sočutja vedno notranje povezana s svarilom pred možnim propadom zaradi krivičnosti in sebičnosti. V tej antitezi je temeljna vsebina individualne zavesti, ki je v ospredju v celotnem Svetem pismu.

Razvite družbe judovsko-krščanskega izvora in vrednot na vseh področjih kažejo, da so te rezultat nenehnega medsebojnega delovanja naravnega in kulturnega konteksta posameznih oseb in celotne družbe. V ozadju je Sveto pismo, ki je polno spodbud, hrepenenj in iskanj najvišjega dobrega, hkrati pa nenehno svarilo pred varljivo avtonomijo posameznika in družbe. V tej neločljivi dvojni vlogi je Sveto pismo najbolj učinkovita spodbuda za resničen človeški razvoj. Samoumevno je, da je Sveto pismo močno vplivalo na človeški razvoj v deželah, v katerih je bilo zgodaj tiskano v domačem jeziku in je bilo vključeno v vse stopnje izobraževanja. Ljudje dobre volje sprejemajo Sveto pismo nagonsko, ker Božji glas prodira v globine njihovih src. Po nerazložljivi skrivnosti naravnega in kulturnega konteksta človeškega življenja pa se pojavljajo tudi posamezniki in skupine, ki nekompromisno zavračajo najsvetejšo zapuščino naše kulture in delujejo kot preroki uničenja sredi raja.

Pregled pogledov na svet kaže, da je polarna napetost med občutkom absolutne odvisnosti na eni strani in relativne odvisnosti in relativne svobode na drugi strani ključni problem v vseh časih, ta problem pa določa polarno napetost med delovanjem človeške osebne istovetnosti in človeške skupinske ali družbene zavesti, konec koncev med neposredno zavestjo osebne odgovornosti in dom-

neve o kolektivni odgovornosti. Stopnja neposredne zavesti osebnostne istovetnosti in odgovornosti v nasprotju s teorijo o kolektivnih dejavnikih v družbi in izročilih mnogo bolj vpliva na prizadevanje za masovno pismenost, večjo svobodo misli in izražanja in spoštovanja do dostojanstva posameznika, kakor na splošno domnevajo. Predstavitev filozofskih in teoloških temeljev antičnih kultur in religij, ki so imele ključni vpliv na poznejši človeški razvoj v Evropi, morda lahko ponazorijo to polarnost v širši in globlji perspektivi.

Prirojeni čut za dobro in lepo drži tok čustev in razuma na poti vidnih in nevidnih resničnosti in ne dopušča neprekinjene odtujitve od glavnih tokov naše eksistence; od časa do časa izbruhnejo spontani navdihi, sprosti se notranji proces sintetične obdelave zaznanih resničnosti, nevidna energija občutkov in spoznanje pa se zlije v izraz preprostih in umetniških stvaritev. Sveto pismo je najboljši možni vir religioznega in kulturnega življenja, ker je najčistejši sad notranjega božansko-človeškega navdiha, celostne sinteze univerzalnih izkušenj in naravnega sistema simbolov. Beseda, simbol, zgodba in visoka poezija dopolnjujejo ena drugo pod pritiskom notranjega življenja, ki teži po končni dopolnitvi tu in onkraj sedanjih resničnosti. Medsebojno delovanje sistemov univerzalnih ali mednarodnih jezikov in domačega jezika držijo pisce, govorce in poslušalce v napetosti, ko v procesu prevajanja iščejo ustrezne pristne izraze.

Možnost prevajanja našega notranjega življenja znotraj ustvarjalne dediščine naših jezikov dokazuje, da je človeški duh univerzalen in ima obljubo nesmrtnosti. Kolikor bolj se odlomki ali celotno Sveto pismo uporabljajo v bogoslužju, petju, oznanjevanju in poučevanju, toliko bolj dinamičen, vseobsegajoč in pozitiven je človeški razvoj. Zavest odvisnosti od Začetka in Konca vsega bivajočega je najbolj učinkovita pot do zmage dobrega nad zlom, lepega nad kaosom, pravičnosti nad krivico, ljubezni nad sovraštvom, skrb za dobro vseh nad interesi posameznikov. To razloži, zakaj dežele, v katerih je bilo Sveto pismo delno ali v celoti zgodaj prevedeno v domači jezik in je bilo v rabi na občestvenem in zasebnem območju, dokazujejo višjo stopnjo človeškega razvoja, kakor dežele, v katerih je Sveto pismo pozneje postalo temeljni vir zasebne in narodne

samobitnosti, dostopen v narodnem jeziku.

Vsaka poglobljena študija o človeškem bitju kot osebi in o zgodovini človeštva kaže, da človeški razvoj ni toliko odvisen od razuma kot od stanja čustev in morale. Svojsko področje vseh naših najvišjih čustev je naše srečanje s soljudmi. Naših najglobljih čutenj ne razsvetljuje samo simpatija za mirno odpoved in potrpežljivo nesebičnost, ali poznavanje okoliščin in posledic človeškega ravnanja; usmerjajo jih tudi najtemnejše sile samovolje, samoprevare, neumnosti, namerne zlobe in zavestne sebičnosti. Zato v vsaki družbi vedno traja intenziven boj med dobrimi in slabimi akterji. Soočeni s tem dejstvom smo prisiljeni, da oživljamo čut za rodovitno izročilo, kontinuiteto v kulturi, pravo razmerje med kontinuiteto in spremembami.

Sedanja širitev Evropske skupnosti odraža splošno zavest o sijaju in bedi prejšnjega razvoja naše civilizacije, povečan čut za kulturno enotnost Evrope in odgovor na izzive vsesplošne globalizacije. Spriprijemanje z izzivi sedanjega razvoja sveta spodbuja raziskovanje najpomembnejših dejavnikov, ki so vplivali na evropsko kulturo v njenih ključnih stopnjah od antike do danes in jo oblikovali, ter navdihuje razmišljanje o verjetnih smereh našega razvoja v prihodnosti. Poznavalci se na splošno strinjajo, da so menjave v obdobju približno od 1450 do 1650 postavile temelje sodobnega sveta s pomembnimi kulturnimi spremembami, ki so jih pogojevali sinergije renesanse, doba odkritij, razsvetljenstvo in demokratične revolucije. Med najpomembnejše dejavnike teh sprememb uvrščamo negovanje humanističnega učenja, vpliv tiska, izboljšavo komunikacij, širjenje geografskih obzorij, pobude v vzgoji, napredek v naravoslovnih vedah.

Prav v tej točki se pokaže edinstvena vloga Svetega pisma in judovsko-krščanske misli. Gre za religijo, ki je najbolj univerzalna v celostnem in realnem globalnem presojanju sveta in človeške zgodovine, a težišče postavlja na presojo skrivnostne človeške narave in skritih namenov človeškega srca. Izhodišče je izjava na začetku Svetega pisma: »Bog je ustvaril človeka po svoji podobi, po Božji podobi ga je ustvaril, moškega in žensko je ustvaril« (1 Mz 1,27). Zato judovsko-krščanska religija postavlja v ospredje brezpogojno spoštovanje dostojanstva človeka kot posameznika. Upoštevanje ce-

lotne resnice o svetu in človeku v njegovi razpetosti med dobrim in zlim je razlog, da se preroki in Kristus postavljajo nad formalno človeško avtoriteto in nad dejavnike formalnega razvoja človeške kulture. Edino veljavno merilo za presojanje celotne dejavnosti človeka kot posameznika in družbe kot celote je zrcalo Božje modrosti in Božje svetosti, ki sta konstitutivni zakon vesolja. To pa je osnova za značilen metaforičen in tipološki pristop v percepciji in interpretaciji sveta in človeške zgodovine v luči njenega zadnjega cilja.

Svetopisemsko pojmovanje človeka kot posameznika in človeške družbe in zgodovine kot celote se ne ujema s splošno miselnostjo, ki jo sprejema naš sodobni svet. Preroki dogodkov ne dojemajo le kot zemeljski proces, temveč kot nenehno gibanje naprej v stalni povezanosti s ciljem človeškega razvoja v neposredni povezanosti z Božjim načrtom in previdnostjo. Gibalo človeške družbe je dejavna ljubezen, ki je nad časom in vpliva na pojavni svet v vsakem času. Dejavna ljubezen je tudi edina sila, ki lahko prepreči, da bi človeško bitje skrenilo k napačnemu cilju, ki se konča z uničenjem. Sveto pismo povezuje metaforo ali tip in njegovo izpolnitev tako, da sedanja strukturo dogodkov, konkretno zgodovinsko resničnost, povezuje z dopolnitvijo časa. V krščanskem življenju, ki temelji na svetopisemskem pojmovanju resničnosti, prevladuje realizem figur in ga lahko zaznamo v interpretaciji v slovstvu, likovni umetnosti ter organizaciji družbenih struktur. Pojem univerzalnega Božjega reda je upodobljen na zemlji v sedanjem veku in doseže dopolnitev onkraj časa. Tisti, ki sledijo krščanski ideji o neuničljivosti človeka kot posameznika, kažejo večji interes v sedanjosti in večjo udeležbo v skrbi za prihodnost naše družbe.²

2 V tem je bistvo vpliva judovsko kršanske civilizacije v sodobni globalizaciji sveta. Razvite države judovsko-kršanske civilizacije z misijonom vseh vrst prinašajo v ves svet osebnostno pojmovanje človeka, razvito teorijo o človekovem dostojanstvu in čut za organizacijo družbe. Nič čudnega torej, da je vodilo vseh vrst misijona in misij izobraževanje, se pravi šolstvo vseh vrst. Novejše publikacije o mestu in vplivu kršanstva v državah Daljnega Vzhoda kažejo, da imajo kršanske skupnosti najvišje razvito zavest o pomenu šolstva in tudi najbolj razvito sposobnost za organizacijo. Prim. Beatrice Leung (ur.), *Church and State Relations in 21st Century Asia*, Centre of Asian Studies / The University of Hong Kong, Hong Kong 1996; Syed Farid Alatas, Lim Teck Ghee in Kazuhide Kuroda (ur.), *Asian Interfaith Dialogue: Perspectives on Religion, Education and Social Cohesion*, RIMA / The World Bank, Singapore 2003; Lee Hock Guan (ur.), *Civil Society in Southeast Asia*, NIAS Press, Singapore 2004; Hussin Mutalib (ur.), *Islam and Democracy: The Southeast Asian Experience*, Centre for Contemporary Islamic Studies / Konrad Adenauer Foundation, Sin-

Zgodovinski viri sodobnega razvoja

Pospešen razvoj sodobnega sveta povezujemo z duhovnimi tokovi, ki so v Evropi nastopili v dobi renesanse. Pojem renesansa se običajno uporablja za označevanje kulturnega gibanja, ki se je začelo v Italiji sredi štirinajstega stoletja in se je razširilo v druge dele Evrope. To je bila doba odkritij starih rokopisov in iznajdbe tiska. Renesansa torej označuje obnovo antične klasične kulture in zaznamuje spor med predstavniki stare in nove dobe glede na vprašanje, ali moderna kultura lahko doseže enako stopnjo kot antična ali morda celo preseže dosežke antike. Zavest renesanse o človekovi veličini je temeljila bolj na umetnosti in literaturi kot na znanosti. Kljub visokemu mnenju o odličnosti klasike so veliki duhovi moderne dobe zaznamovali težnjo, da bi dostop do dediščine antične Grčije in Rima omogočili širšemu občinstvu in bi z novim začetkom presegli antične vzornike na vseh področjih kulture, religije, znanosti, gospodarstva in trgovine. Veliko število na novo odkritih starih besedil sta omogočila samostojno in institucionalno vzgojo v širšem obsegu in je bistveno vplivalo na smeri razvoja sodobne kulture in znanosti.

Vsak pregled pogledov kaže, da je polarna napetost med občutkom absolutne odvisnosti na eni strani in relativne odvisnosti in relativne svobode na drugi strani ključni problem v vseh časih, ta problem pa določa polarno napetost med delovanjem človeške osebne istovetnosti in človeške skupinske ali družbene zavesti, konec koncev med neposredno zavestjo osebne odgovornosti in domneve o kolektivni odgovornosti. Stopnja neposredne zavesti osebne istovetnosti in odgovornosti v nasprotju s teorijo o kolektivnih dejavnikih v družbi in izročilih mnogo bolj vpliva na prizadevanje za masovno pismenost, večjo svobodo misli in izražanja in spoštovanja do dostojanstva posameznika, kakor na splošno domnevajo. Predstavitev filozofskih in teoloških temeljev antičnih kultur in reli-

---

gapore 2004; Robbie B. H. Goh, *Christianity in Southeast Asia*, Institute of Southeast Asian Studies, Singapore 2005; Andrew C. Willford in Kenneth M. George (ur.), *Spirited Politics: Religion and Public Life in Contemporary Southeast Asia*, Southeast Asia Program Publications, Ithaca, New York 2005.

gij, ki so imele ključni vpliv na poznejši človeški razvoj v Evropi, morda lahko ponazorijo to polarnost v širši in globlji perspektivi.

V antični literaturi značaji govorijo o njihovih izkušnjah in vtisih, po večini na temelju mitov, včasih meglenega spomina na zgodovinske dogodke. Antični ljudje so bili šolani v mitologiji in geneologiji. Ker miti niso bili tesno povezani z religioznimi rituali, niso predstavljali avtoritete in jih je pesnik in pisatelj lahko oblikoval v spremenjeni obliki, da je izrazil nove pojme. Nasprotje med vzvišenimi kvalitetai značajev ali njihovih želja in njihovim kratkim ter težavnim življenjem odraža občutek tragedije, ki vedno prevladuje v antični misli. Večina ljudi išče svojo korist, nekateri pa se prebijejo do moralne zavesti o svojem položaju. Pisci kličejo v spomin nespremenljiv, v temelju stalen družbeni red, ki ne kaže cilja in napredka. Eduard Norden ugotavlja: »Upoštevati moramo, da v antičnem pisanju zgodovine sploh nihče ni dosegel, in si celo niti ni postavljaj za cilj, predstaviti splošnih idej, ki gibljejo svet.«³ Podobno ugotavlja Erich Auerbach: »Za realistično literaturo antike družba ne obstaja kot zgodovinski problem, temveč morda kot moralističen, vrhu tega se moralizem nanaša bolj na posameznike kot na družbo. Kritika pregreh in izrodkov, pa naj bo še toliko oseb predstavljenih s pregrehami in zasmehom, problem predstavlja individualistično tako, da kritika družbe nikoli ne vodi do razkritja njenih gonilnih sil.«⁴

Pojav krščanstva je imel za posledico korenito transformacijo ideala človeškega bitja in človeškega razvoja, ki se kaže v grški in latinški literaturi, v duhovni ideal judovstva in krščanstva. Že zgodnji judovski in krščanski pisci so naznanili smer srednjeveške literature. Hebrejska kultura je s svojim duhovnim in literarnim genijem najbolj vplivala na zahodno civilizacijo. Sveto pismo je globinsko vplivalo ne zahodno zavest preko prevajanja v vsak ljudski jezik in v latinščino. Koncentrirana duhovnost judovstva in krščanstva je

---

3 Gl. *Die Antike Kunstprosa* II, 6. izdaja, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1971, str. 647.

4 Gl. *Mimesis: Dargestellte Wirklichkeit in der abendländischen Literatur*, 8. izdaja, Francke Verlag, Bern / Stuttgart 1988, str. 35.

novo dobo ločila od grškega in rimskega sveta. Najbolj univerzalni temelj te nove dobe je modrostno izročilo hebrejske Biblije. Svetopisemska modrost označuje določeno kulturno izročilo in šolsko dejavnost v zgodovini starega Izraela, nadaljevalo pa se je v zgodnjem judovstvu in krščanstvu. Gre za način mišljenja in odnosa do življenja, ki poudarja izkustvo, razum, moralnost v najbolj splošnem pomenu besede. Njeno področje razmišljanja sta bila kozmični in moralni red, pravilnost določenega reda v življenju, stremljenje po redu in ravnotežju na splošno, iskanje pravil in vzorov osebne moralnosti.⁵

Bistvo modrostnega učenja je problem narave in meja človeškega znanja in razmerja znanja do moralnosti. Moder človek je bil bolj bister in domiseln kakor tisti, ki ni sledil poti modrosti in je bil obdarjen z znanjem in izkušnjo, ki je potrebna za vodstvo in končno za vladanje. Red, ki ga zaznavamo v naravnem svetu, je klical po redu vrednot in strukturi moči v človeški družbi. Model modrosti je vedno absolutna Božja modrost, ki je nesporna kljub videzu, da je nasprotno res. Svet kaže na Božjo modrost s svojo splošno urejenostjo in zakoni.

Modrostna literature Svetega pisma obsega več vrst besedil, toda vsem je skupno razumevanje modrosti kot določenega načina življenja in misli. Modrostni učitelji so sestavljali prilike, metafore, alegorije in žive pripovedi, ki vzbujajo občudovanje do oseb izrednih moralnih kvalitete, ki zaslužijo posnemanje. Zgodba lahko le toliko zgodovine, kolikor je potrebno za prikaz vrednot, kot kaže zgodba o Jožefu v Genezi, ki premaga vse ovire, ker je mož neobičajne sposobnosti, bistrosti in moralne integritete. V takšnih besedilih se srečujeta ali spajata modrost in preroštvo na temelju enotnega pojma Božje previdnosti in vesoljstva.

Modrostni učitelji Svetega pisma zgodovino dojemajo kot panoramen pogled na svet, v katerem so vso zgodovino videli kot po-

5 Za predstavitev narave modrosti v Izraelu prim. predvsem Gerhard von Rad, *Weisheit in Israel*, Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn 1970; K. J. Dell, *Wisdom in Israel*, in: A. D. H. Mayes (ur.), *Text in Context: Essays by Members of the Society for Old Testament Study*, Oxford University Press, Oxford 2000, str. 348-375.

dročje vladavine volje enega Boga in njegovega vseobsegajočega načrta. Vsaka kršitev uveljavljenega reda je bil torej podvržen Božji sankciji. Za Sveto pismo je značilno, da je modrost sveta v nasprotju do Božje modrosti. Zato Sveto pismo na splošno izpričuje edinstven način gledanja in predstavljanja resničnosti v kontrastih različnih oblik sreče in nesreče, modrosti in norosti, pravičnosti in nepravičnosti. Modrostni učitelji Svetega pisma so bili naravno obdarjeni z možnostjo dojemanja notranjega dostojanstva vsake posameznika, ne glede na družbeni razred ali položaj. Imeli so odprte oči za človeško trpljenje in so kazali čut za odgovornost posameznika.

Osebni konflikti in človeški razvoj v Svetem pismu

Večina svetopisemskih piscev je anonimnih. Zato so toliko bolj opazni preroki, ki so se dovolj jasno predstavili kot karizmatični posamezniki, obdarovani z Božjim duhom, da so sprejemali in sporočali sporočilo razodetja. Znani preroki so izrecno poudarjali ključno postavko svojega poslanstva, ki je značilno za vse svetopisemske pisce: Pisali so na temelju svoje lastne izkušnje o notranjih razodetjih in svojega opazovanja vidne resničnosti. Njihova posebna sposobnost se kaže v upodabljanju harmoničnih ali patoloških čustev posameznih oseb. Bili so vzgojitelji in moralni vodje ljudstva v nasprotju s pokvarjenimi političnimi voditelji. Bili so tako prepričani, da so na pravi poti, da so na vse možne načine poslušalce poskušali osvoboditi iz udobne gotovosti, čeprav so se zavedali, da njihovo prizadevanje ne bo rodilo uspeha. Soočali so se s kralji in z navadnim ljudstvom. Nekateri preroki so se v samem izhodišču odpovedali vsaki vrsti priznanja; njihovi spisi so preživeli v majhnem krogu privržencev in so dosegli splošno priznanje šele, ko je potek dogodkov pokazal, da so imeli prav.

Najbolj povedna lastnost svetopisemskega slovstva je zaznava osebnih konfliktov, ki se kažejo pod površino, v jedru človekove duše. Pripovedi so resne in strastne ter predstavljajo žive oblike stanja duše na osebni in družbeni ravni v skrajnih kontrastih. V svetopisemskih zgodbah najdemo menjave od ljubezni do sovraštva, od Božjega navdiha in ponižne vdanosti do živalske brutalnosti. Pri-

povedi o človeških značajih, npr. o Savlu, Davidu, Absalomu, Petru, Judu Iškarijotu in itd. so opisi grozljive notranje izkušnje obupa in kesanja, nerazumne in nezmerne poželjivosti, uroka magičnih sil, ovadbe in izdaje. Po drugi strani so osebe velikega duha in veliko-dušnosti, ki ustvarjajo novo upanje in novo življenje iz notranjosti in jih navdihujejo ljubezen in žrtvovanje, samožrtvovanje za dobrobit tistih, ki trpijo, moč notranje odločnosti, zavestno zavračanje zlo-namernosti, neprestano prizadevanje za čistost bivanja in teženje po svetosti.

Vse osebnosti svetopisemskih zgodb in preroških besedil so predstavljene kot ljudje, ki jih lahko zadene nesreča ali ponižanje zaradi njihove lastne krivde ali po krivdi krivičnih, kljub temu njihova dejanja in besede razodevajo presežno dostojanstvo Boga. Njihova veličina, ki se dvigne iz ponižanja, je skoraj nadčloveška in je podoba Božje veličine. Adam, Abraham, Jakob, Jožef, Mojzes, David, predvsem pa Jezus Kristus, so okusili najskrajnejše okoliščine, v katerih jih je zadelo najgloblje ponižanje in brezmejna zapuščenost. Toda ob vstajenju iz ponižanja, so povišani v pravem smislu in razodevajo bogato bivanje, bogat razvoj v ljudi za vse čase. Duhovno gibanje v globini navadnih ljudi priča za notranjo izkušnjo pokorščine in vere, ki premaga celo najbolj brezupne okoliščine. V skupnosti z Bogom človeška šibkost dobi največjo moč prav iz svoje šibkosti, v uporuh proti Bogu pa se vsaka veličina sesuje v prah.

Zavestna volja, da se zavrne zlo, je včasih sad reakcije notranje zavesti oseb, ki se opirajo na Boga. Kolikor bolj se javlja zlo v različnih oblikah, toliko bolj takšne osebnosti aktivirajo nasprotne sile v svojih dušah in utelešajo nekaj, kar odrešuje in kaže v prihodnost večje človečnosti. Iz duhovnega gibanja Biblije, ki spreminja in obnavlja, nastajajo dogodki svetovne revolucije, ki so onkraj območja preprostih opredelitev in razlag. Erich Auerbach ustrezno razmišlja, ko pravi: »Ne smemo pozabiti, da pot te spremembe vodi ven iz zgodovine, v konec časa ali v spoj vseh časov, torej navzgor, in ne ostane na horizontalno-zgodovinskem območju, kot pojmovne tvorbe znanosti o razvoju zgodovine.«⁶

6 Gl. *Mimesis*, 48.

Poenotenje vidikov resničnosti in univerzalna odličnost

Način predstavitve resničnosti v judovsko-krščanskem izročilu kaže na različna izhodišča v razponu od čisto osebnostnih do kozmoloških in materialnih perspektiv, od vzvišenega do smešnega. Cerkveni očetje v svojih spisih manifestirajo zelo močan vpliv klasične filozofije in retorike, toda njihovo pojmovanje življenja iz notranjosti jih sili, da opisujejo različne skrite pomene pojavne strani resničnosti. Analogija in tipologija, ki sta značilni za svetopisemske spise, sta najbolj učinkoviti metodi, ki ju uporabljajo tudi cerkveni očetje. Uporaba teh metod je bolj ali manj v skladu s svetopisemskimi viri. Nekateri avtorji kažejo pomanjkanje čuta za harmonijo med pojavnimi in presežnimi resničnostmi, popačene predstavitve življenja in popolno pomanjkanje veselja do sveta.

Pričakovati je, da so bili med cerkvenimi očeti in v kasnejšem judovsko-krščanskem izročilu le zelo veliki duhovi sposobni pisati v privzdignjenem slogu, ne da bi se ločili od realizma. Eden izmed takšnih primerov je Avguštin. Za njegov slog je značilen občutek in neposredna predstavitev človeškega življenja v njegovi nujnosti in dramatičnosti. Cerkveni očetje so resničnost razlagali resničnost vesoljstva, sodobno zgodovino in velike zgodovinske sklope s pomočjo figur. Figuralna razlagalna metodologija zrcali pojmovanje enotnosti univerzalne zgodovine in seveda enotnost Stare in Nove zaveze. Izhodišče je edinost Boga in njegovo dejavno poseganje v zgodovino, zato je figuralna razlaga v samem temelju odprta do resničnosti kot celote in zlasti do prihodnosti. Dogodki in osebe niso povezani niti časovno niti vzročno v horizontalni perspektivi.

Popolna novost judovsko-krščanske metode razlaganja resničnosti sveta, univerzalne zgodovine in določenih zgodovinskih dogodkov je temeljna naravnost v vertikalno razsežnost resničnosti. Ključ do razumevanja časovne in vzročne povezanosti dogodkov je vera v Božjo previdnost, ki edina lahko zasnuje in izpolni načrt zgodovine. Vertikalna povezanost v območju fragmentarnih zemeljskih dogodkov kaže dviganje iz vsega, kar se dogaja v vesoljstvu, stekanje v Bogu in stalno iskanje razlage od zgoraj. V očeh Boga so pretekli in sedanji dogodki znotraj homogenosti univerzalnega koncepta zgodovine nekaj večnega. Večino dogodkov Stare zaveze so razlagali kot postaje v figuralnem zaporedju fragmentarnih preroš-

kih prototipov univerzalnega Božjega načrta odrešenja. Figuralno-vertikalna razlaga zgodovine želi vzpostaviti neprekinjeno povezo-vo dogodkov in razlagati zgodovinsko situacijo z razumskimi termini.

Od kod je prišel ta način razmišljanja in pisanja? Figuralno in tipološko razmišljanje je značilno za pojmovanje zgodovine v veri in življenju v starem Izraelu, zato je bilo v rabi že od časa klasičnega hebrejskega preroškega gibanja. Drugi Izaija je oblikoval preroško smer izročila, ki je aktualizirala preteklo zgodovino odrešenjskih Božjih dogodkov za sedanost in prihodnost. Posebno pomenljiva je raba prispodobe eksodusa. Preroki poudarjajo osebno, sedanjo resničnost Boga v zgodovinskih dejstvih, ki so se zgodila v preteklosti. Zgodovina na splošno tvori stopnjevanje v nekem redu, v katerem človeški dejavniki igrajo vlogo, ki je jasno podrejena Božjemu načrtu. Kar se zgodi v človeški zgodovini, je Božje dejanje, zorenje Božjega namena, ki se izvrši s sredstvi, ki presegajo človeška sredstva. Tipološka predstavitev odrešenjske zgodovine zato opozarja na skrite motive, ki niso samoumevni za nobenega opazovalca, in vendar predstavlja univerzalno zgodovino od začetka časa do dopolnitve na koncu. Vse, kar se zgodi v svetu, vse posamezne zgodbe imajo svoj splošni pomen in namen znotraj univerzalne zgodovine obljube in izpolnitve.

V judovsko-krščanski perspektivi je enotnost zgodovine širša kot je enotnost zgolj svetne zgodovine, kajti časovnost je vključena v večno z moralnimi in duhovnimi kvalitetami. V Božjem namenu sta časovnost in večnost povezana z vezmi, ki jih ni mogoče pretrgati. Usmerjenost univerzalne zgodovine proti nekemu koncu izpolnitve vključuje razlago, ki kaže v določeno smer in predstavlja splošno metodo dojemanja resničnosti. Iz horizontalnega zornega kota se zdi, da so določeni posamezniki, ki jih je Bog izbral kot vzornike, manj povezani, kakor junaki drugod v literaturi. Toliko bolj je očitna splošna vertikalna povezava, ki jih drži skupaj v zgodovinskem zaporedju na poti do konca. Vsaka od velikih figur Stare zaveze, od Adama do prerokov, uteleša gibanje te vertikalne povezanosti na zemlji.⁷

7 Za bolj natančno predstavitev Dantejeve pesniške upodobitve resničnosti prim. Erich Auerbach, *Mimesis*, 167-194: *Farinata und Cavalcante*.

Ozadje stalnic in sprememb v človeški civilizaciji

Zahodne dežele so bile zgodaj in v polnem smislu udeležene v širjenju masovnega pismenstva, večje svobode misli in izražanja in spoštovanja individualnega dostojanstva. Toliko bolj bi radi vedeli, zakaj so v večini družb, ki imajo korenine v pravoslavnem krščanskem, islamskem, budističnem, konfucijskem in hindujskem izročilu, takšna gibanja omejena na majhne kroge ljudi ali redke posameznike. Moderna kulturna zgodovina Rusije lahko do neke mere razloži, kateri so razlogi za večje razlike v ravni človeškega razvoja med evropskimi deželami.

Svetopisemska vera, da brez Boga in nesmrtnosti ni moralnosti, razvnela velike pisatelje, da stopajo v globine svojega instinkta o osebni odgovornosti, začutijo potrebo po priznanju hudodelstva in iščejo pot odrešenja v edinosti s presežno Božjo močjo. Občutek absolutne odvisnosti od Boga, ali v smislu pojmovanja Paula Tillicha zadeve, ki nas zadeva v dokončnem smislu, ni odvisna od zaprte ali odprte družbe; to bistveno postavko svetopisemske vere lahko neposredno začutijo le tisti, ki Sveto pismo berejo z odprtim srcem in globoko v svojem umu in v svoji duši priznavajo, da je vsaka oseba deležna edinstvenega dostojanstva pred Bogom. Vera v absolutno odvisnost od Božje avtoritete razodeva skrajno gotov občutek za reči, ki so zdrave ali niso zdrave v ljudeh sprošča močno notranje gibanje v značajih in v njihovem neodvisnem mišljenju tako daleč, da skrajna zavest o osebni odgovornosti sovpada s tiho in skoraj vegetativno eksistenco večine in nekompromisnim zavračanjem vseh vrst kolektivnega pojmovanja življenja in družbe kot se kaže v modernih oblikah liberalizma in socializma.

Vsaka poglobljena študija o človeškem bitju kot osebi in o zgodovini človeštva kaže, da človeški razvoj ni toliko odvisen od razuma kot od stanja čustev in morale. Svojsko področje vseh naših najvišjih čustev je naše srečanje s soljudmi. Naših najglobljih čutenj ne razsvetljuje samo simpatija za mirno odpoved in potrpežljivo nesebičnost, ali poznavanje okoliščin in posledic človeškega ravnanja; usmerjajo jih tudi najtemnejše sile samovolje, samoprevare, neumnosti, namerne zlobe in zavestne sebičnosti. Zato v vsaki družbi vedno traja intenziven boj med dobrimi in slabimi akterji.

Soočeni s tem dejstvom smo prisiljeni, da oživljamo čut za rodovito izročilo, kontinuiteto v kulturi, pravo razmerje med kontinuiteto in spremembami. Razpad občutljivosti, da uporabimo izraz Thomas Stearns Eliota, ločitev čustva od misli, izguba čuta za notranji in zunanji red, upadanje krščanskega in klasičnega kulturnega okvira so značilni pojavi sodobne evropske civilizacije. Zato zaznavamo izgubo spoštovanja za dostojanstvo človeka kot posameznika, krute vojne in uničevanje, čeprav se povečuje prizadevanje za masovno pismenost in za veljavo večje svobode misli in izražanja. Sodobne demokracije množijo deklaracije o človekovem dostojanstvu in pravicah, toda v resnici podpirajo druge vrednote, kot so dobiček, izkoriščanje ljudi in trgovino kot osrednjo človeško skrb.

Glede na izzive sodobnega načina življenja so potrebni preroki, teologi, filozofi, pisatelji, znanstveniki, ekonomisti in vsi drugi ljudje dobre volje, da bi lahko delovali proti takšnemu gibanju z intenzivnim iskanjem notranjega in zunanjega reda. Thomas Stearns Eliot opozarja na kaotično stanje v sodobni literaturi.⁸ Sodobni pisatelji so zavrgli izročilo na splošno in posebej skupni jezik in podobe naše družbe, napravili so si privatne in ezoterične sisteme verovanja, prednost so dali ekperimentiranju in so tako poškodovali celotno družbo. Zato je treba bolj upoštevati zavest o medsebojnem delovanju med kulturo posameznika in celotne družbe. Celovita kultura, celotni način življenja se manifestira predvsem v religiji, umetnosti, zakonih in intelektualni dejavnosti. Celotna družba in vse družbene organizacije so odvisne od izročila. Kultura posameznika ne more biti izolirana od kulture celotne družbe.

Sklepne misli

Danes je celotna Evropa sekularizirana in pozna bolj ali manj striktno delitev med svetno družbo in religijo. Isto velja za druge kontinente in države, ki izhajajo iz judovsko-krščanskega kulturnega in religioznega izročila. Posledica tega stanja je večji poudarek na individualni zavesti in osebni svobodi. Toliko bolj smo vznemirjeni,

---

8 Prim. delo *A Primer of Modern Heresy*.

ko družbe nekaterih drugih kulturnih izročil kršijo osnovne človekove pravice. Islamske države, na primer, ne poznajo delitve med svetno in religiozno sfero, zato celotna družba izvaja razne vrste vpliva in pritiska na posameznike. V takšnih družbah je demokracija v zahodnem smislu komaj sprejemljiva. Predstavnik islama Dr. Hassan Hanafi iz Egipta daje razlago za to:

Na Zahodu demokracija temelji na pojmu posameznika in državljanstva. Druge kulture so bolj usmerjene v skupine in skupnosti ter v vrednote bratstva in tovarištva. Za to kulturo je posameznik brat ali tovariš. Posameznik ne obstaja samo po sebi ločen od skupnosti, družine, plemena ali sekte. V takšnih kulturah demokracija temelji na koaliciji in kompromisih med različnimi skupinami. Dober primer je Japonska, kjer je demokracija narodni sporazum, ki deluje med in znotraj različnih strank.⁹

Znotraj »kolektivističnih« družb je zelo težko uveljaviti vrednote judovsko-krščanskih družb in sodobnih zahodnih demokracij: vztrajanje na individualni svobodi in enakosti, poudarek na pravičnosti v razmerju do vseh, sprejemanje različnosti in pluralizma, zavzemanje za mirno reševanje konfliktov. Sprejemanje različnosti in pluralizma je v islamskih deželah komaj možno, čeprav je teološko razumevanje človeka pred Bogom zelo podobno v judovstvu, krščanstvu in islamu. Religije starega Bližnjega vzhoda in Daljnega vzhoda so kolektivistične predvsem zaradi dokaj nejasnega razumevanja Boga in kolektivističnega pojma pravičnosti kot vseobsegajočega kozmičnega reda.¹⁰

Večina razprav o človeškem razvoju se opira na statistično preverljive podatke o splošnem stanju v družbah po kontinentih, deželah in kulturni zgodovini. Dejstvo vzponov in padcev znotraj vseh civilizacij pa nas sili, da vse bolj upoštevamo notranjo motivacijo človeškega razvoja, kar pomeni predvsem vprašanje vrednot. Najbolj bistveno je vprašanje, s kakšnimi merili vrednotimo človeški raz-

---

9 See *Western Democracy and Islamic Democracy*, v: *Islam and Democracy: The Southeast Asian Experience*, 3.

10 Prim. Reinhard May, *Law and Society East and West: Dharma, Li, and Nomos, Their Contribution to Thought and to Life*, Beiträge zur Südasiensforschung 15, Franz Steiner, Wiesbaden 1985; Jan Assmann, Bernhard Janowski in Michael Welker (ur.), *Gerechtigkeit: Richten und Retten in der abendländischen Tradition und ihren altorientalischen Ursprüngen*, Wilhelm Fink, München 1998.

voj, so ta zgolj imanentna ali tudi presežna. Globalen prerez človeške zgodovine kaže, da skladen razvoj omogoča le medsebojno delovanje pojavnih in presežnih dejavnikov, navdiha posameznih oseb in ustaljenega reda družbe, inovativnosti in konservativnosti v odnosu do preverjenega izročila. Potrebno je torej skladno medsebojno delovanje naravnega in kulturnega konteksta našega bitja v luči zgodovinske izkušnje. Temeljno načelo Svetega pisma je prepričanje, da sta človekov razvoj ali propad odvisna od pokorščine ali nepokorščine absolutni Božji avtoriteti, kajti edino spoštovanje in pokorščina Bogu, ki je začetek in konec našega življenja, lahko človeka motivirata za delovanje z dobrimi nameni v zavzemanju za človeške vrednote. Pokorščina presežni avtoriteti ga hkrati obvaruje pred usodnimi strastmi in čustvi njegove nepopolne, padle narave. Zato je spodbuda za celostni razvoj na temelju vrednot pravičnosti in sočutja vedno notranje povezana s svarilom pred možnim propadom zaradi krivičnosti in sebičnosti. V tej antitezi je temeljna vsebina individualne zavesti, ki je v ospredju v celotnem Svetem pismu.

Prepričanje, da ljudje moramo slediti celotni resnici našega bitja in vesoljstva, sprejemajo številni pesniki in pisatelji, ki izstopajo po močni individualni zavesti in na različne načine posnemajo resničnost. V tem kontekstu velja posebej omeniti Shakespearea. Vsi veliki literarni kritiki skozi stoletja ugotavljajo njegovo edinstveno sposobnost, da prodre v globine človeškega srca, da jeziku pusti spregovoriti o naravi strasti, da ugaja navadnemu ljudstvu, ki ga popolnoma vodijo čustva, in vzbudi simpatijo do reči, ki se mu zdijo resnične.¹¹ Oblikovanje značajev in posnemanje njihovih strasti ter čustev je dejavna predstava pred očmi ljudstva, da se zaščitijo človečanske vrednote, notranje jedro bitja. Prav v notranjem jedru bitja se odloča kakovost človeškega razvoja za posameznike in celotno družbo, kajti vzponi in padci so posledica stanja človeške duše. Občinstvo vidi obljubo prihodnosti lastne dežele, ko so krivični vladarji za svoje sebičnosti kaznovani s smrtjo. Prvo vidno znamenje nagrade za pravične nedolžne žrtve sta naklonjenost in zaupanje ljudstva.

11 Prim. Neil Rhodes, *Shakespeare and the Origins of English*.

Povzetek: Poenotenje temeljnih vrednot kot podlaga za iskanje univerzalne odličnosti

Sedanja razširitev Evropske skupnosti zrcali splošno zavest o sija-ju in bedi o preteklem razvoju naše civilizacije, močnejši čut za kulturno enotnost Evrope in splošno odprtost do izzivov vsesplošne globalizacije. Soočenje z izzivi sedanjega razvoja sveta spodbuja raziskovanje najpomembnejših dejavnikov, ki so vplivali na oblikovanje temeljnih vrednot v Evropi in ključnih obdobjih naše zgodovine od antike do danes, hkrati pa navdihuje razmišljanje o verjetni usmeritvi našega prihodnjega razvoja. Pomembno je spoznanje, da moramo ljudje slediti celotni resnici našega bitja in vesoljstva. V samem notranjem središču bitja se odloča o kakovosti človeškega razvoja za posameznike in za celotno družbo, kajti vzponi in padci so posledica stanja človeške duše. Razvite družbe judovsko-krščanskega izvora in vrednot kažejo na vseh področjih, da so rezultat stalnega medsebojnega delovanja naravnega in kulturnega konteksta posameznih oseb in družbe kot celote. V ozadju je Sveto pismo, ki je polno spodbud, teženj in iskanja najvišjega dobrega, hkrati pa nudi nenehno svarilo proti lažni avtonomiji posameznikov in družbe. Prav v teh neločljivi dvojni vlogi je Sveto pismo najbolj učinkovita spodbuda za resničen človeški razvoj. Po nerazložljivi skrivnosti naravnega in kulturnega konteksta človeškega življenja se pojavljajo posamezniki in skupine, ki sprejemajo in zavračajo dediščino temeljnih človekovih vrednot in delujejo kot preroki razvoja ali uničenja sredi raja.

Ključne besede: *vrednote, čut za dobro, čut za pravičnost, etični imperativ, osebno dostojantvo*

Summary:

Unification of Fundamental Values as the Foundation for the Search of Universal Excellency

The recent enlargement of the European Union reflects a general awareness of both the splendour and misery of the past develop-

ment of our civilization, a stronger sense of the cultural unity of Europe, and the openness to the challenges of universal globalization. Confronting the challenges of the present development of the world stimulates investigation into the most important factors that have influenced the shaping of fundamental values in Europe in crucial stages of our history from antiquity to the present day, and it also inspires reflection on the probable orientation of our future development. It is important to acknowledge that humans must follow the total truth of our being and of the universe alike. In the very inner core of being a decision is made on the quality of human development for individuals and the whole society, for rises and falls are consequences of the state of the human soul. Developed societies of Jewish-Christian origin and values show in all realms that they are the result of the permanent interaction of natural and cultural contexts of individual persons and of the society as a whole. In the background is the Bible, which is full of incentive, longing and a search for the supreme good, while at the same time offering a permanent admonition against the deceptive autonomy of individuals and of the society. It is in this inseparable double role that the Bible is the most effective incentive for true human development. According to the inexplicable mystery of the natural and cultural contexts of human life individuals and groups emerge that accept or reject the legacy of fundamental human values and act as prophets of development or destruction in the midst of paradise.